

**Informačné chovanie diplomantov pri vyhľadávani
informácií a ich hodnotenie: štúdia diplomantov a
účastníkov vzdelávacích lekcii informačného vzdelávania
ÚK FF MUNI**

**JANÁK Jakub, MITRÍK Ondřej, MIČKO Petr, HOANG NGUYEN Anh a
Jan VOKŘÁL**

2020

1. Úvod

Informačné chovanie sa za posledné desaťročia stalo jednou z kľúčových oblastí výskumu v informačnej vede. S nárastom používania informačných technológií a internetu sa menia informačné potreby užívateľov a kontexty vyhľadávania informácií. Hlavným zdrojom informácií sa stáva online svet a elektronické prostredie. Tvorba nových poznatkov o aktuálnom informačnom chovaní prispieva k zlepšovaniu poskytovaných informačných a knižničných služieb.

Skupina užívateľov, na ktorú sme sa v našom výskume zamerali, sú vysokoškolskí študenti posledných ročníkov. Akademici a študenti pracujúci s informáciami sa stali jednou z najčastejšie študovaných skupín informačného chovania.¹ Informácie potrebujú pre plnenie svojich pracovných a štúdijských povinností a úloh. Naši respondenti boli študenti píšuci záverečnú prácu, ktorá je jedna z najviac náročných a komplexných úloh, ktorou každý študent ukončuje svoje štúdium na vysokej škole.

Súčasťou informačného chovania je podoblasť informačného vyhľadávania (information seeking). Zároveň je považované za jeho hlavný element a hlavnú oblasť záujmu výskumníkov informačného chovania.² Študenti vysokých škôl realizujú vyhľadávanie na pravidelnej báze pri plnení štúdijských povinností. Kvalitné informácie sú živinami pre napísanie kvalitnej záverečnej práce.

Dosavadné výskumy

Existuje mnoho výskumov informačného chovania študentov vysokých škôl v zahraničí. Cieľom výskumu s názvom *Scholarly Use of Information: Graduate Students' Information Seeking Behaviour* bolo preskúmanie správania magisterských a doktorandských študentov pri vyhľadávaní informácií. Zisťovalo sa, ako zdroje hľadali a získavali, s akými problémami sa stretli, podľa čoho prikladali hodnotu zdrojom a akú úlohu mali iní ľudia pri vyhľadávaní.

¹ WU, Dan, DANG, Wanyu, Daqing HE a Renmin BI. Undergraduate information behaviors in thesis writing: A study using the Information Search Process model. *Journal of Librarianship and Information Science* [online]. 2017, 49(3), 256-268 [cit. 2020-08-28]. ISSN 09610006. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0961000616654960>

² FORD, Nigel. *Introduction to Information Behaviour* [online]. London: Facet Publishing, 2015, s.49 [cit. 2020-06-20]. ISBN 978-1856048507. Dostupné z: <http://ezproxy.muni.cz/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip.cookie.uid&db=nlebk&AN=1560612&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

Zistenia výskumu smerovali k návrhu pre knižnice, ktorým odporúčajú prehodnotenie vzdelávacích aktivít podľa potrieb študentov.³

Ďalšia je štúdia *Students' information behaviour and the role of academic library*, kde bolo cieľom určiť informačné potreby, zdroje a spôsoby použitia knižníc študentmi z rôznych oborov. Štúdia je zhrnutím výsledkom výskumov informačného chovania. Výskumníci zistili, že študenti často využívajú elektronické knihy a časopisy. Od knižníc očakávajú, že budú ponúkať nové služby, ktoré umožnia vzdialený prístup k informačným zdrojom. Navrhujú ďalej preskúmať dôležitosť práce knihovníkov a nové spôsoby zlepšovania služieb pre užívateľov.⁴

Výskum s názvom *Undergraduate information behaviors in thesis writing: A study using the Information Search Process model* bol uskutočnený v Číne. Teoretickým východiskom výskumu bol model informačného chovania The information search process (ISP) od C.Kuhlthau. Štúdia zhodnocovala prospešnosť tradičných a online zdrojov pri písaní záverečnej práce a faktory, ktoré ovplyvňujú správanie počas procesu písania práce. Upravený ISP model by podľa autorov mohol do budúcnosti slúžiť ako východisko pri realizácii ďalších výskumov informačného správania študentov.⁵

Výskumné otázky

V našom výskume sme sa snažili pochopiť vyhľadávanie informácií, jednotlivé aspekty a okolnosti súvisiace s vyhľadávaním informačných zdrojov pri písaní záverečnej práce. Hľadali sme odpovede na nasledujúce otázky:

- Ako študenti postupujú pri vyhľadávaní informácií pri písaní svojej záverečnej práce?
- Čo viedlo študentov k výberu témy diplomovej práce?

³ GEORGE, Carole, Alice BRIGHT, Terry HURLBERT, Erika C. LINKE, Gloriana ST. CLAIR a Joan STEIN. Scholarly Use of Information: Graduate Students' Information Seeking Behaviour. *Information Research: An International Electronic Journal* [online]. 2006, 11(4) [cit. 2020-08-13]. ISSN 13681613. Dostupné z: <http://informationr.net/ir/11-4/paper272.html>

⁴ LACOVIĆ, Darko. Students' information behaviour and the role of academic library. *Libellarium: Journal for the Research of Writing, Books & Cultural Heritage Institutions* [online]. 2014, 7(1), 119-139 [cit. 2020-08-13]. ISSN 18468527. Dostupné z: <https://doi.org/10.15291/libellarium.v7i1.202>

⁵ WU, Dan, DANG, Wanyu, Daqing HE a Renmin BI. Undergraduate information behaviors in thesis writing: A study using the Information Search Process model. *Journal of Librarianship and Information Science* [online]. 2017, 49(3), 256-268 [cit. 2020-08-28]. ISSN 09610006. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0961000616654960>

- Aké typy informačných zdrojov diplomanti využívajú pri vyhľadávaní informácií pre ich záverečnú prácu?
- Akým problémom pri vyhľadávaní diplomanti čelia?
- Na základe akých kritérií študent rozhodne o relevantnosti zdroja pre jeho prácu?

2. Metodológia

K zberu dát bola v rámci nášho výskumu informačného správania pri vyhľadávaní použitá metóda pološtruktúrovaných hĺbkových rozhovorov (interview). Denscombe tvrdí, že táto technika je vhodná pri realizácii menej rozsiahlych kvalitatívnych štúdií, ktorých cieľom je skúmať komplexné fenomény, ako sú „*názory, pocity, emócie a skúsenosti*“ respondentov.⁶ Výhoda metódy pološtruktúrovaných interview oproti štruktúrovaným či neštruktúrovaným druhom výskumných rozhovorov podľa jeho názoru spočíva v tom, že respondentom poskytuje väčšiu voľnosť pri rozvíjaní vlastných myšlienkových pochodov, a to za predpokladu, že ich odpovede nebudú príliš odbáčať od tém a otázok, ktoré sú stanovené v návode rozhovoru. Špecifikom tejto kvalitatívnej metódy zberu dát tiež je, že dotazovateľom dovoľuje v priebehu rozhovoru meniť poradie vopred pripravených otázok. Výskumník zároveň môže podľa situácie vytvárať nové alebo vynechávať niektoré otázky z pôvodného scenára rozhovoru.⁷

Case vo svojej publikácii označuje rozhovory za flexibilnú techniku, ktorá už od 90. rokov 20. storočia bola uplatňovaná pri realizácii výskumov informačného správania študentov či akademických pracovníkov pri vyhľadávaní.⁸ Spomenúť môžeme napríklad štúdiu od George, Bright, Hurlbert, Linke, St. Claire a Stein, v rámci ktorej boli prostredníctvom metódy pološtruktúrovaných hĺbkových rozhovorov vyzbierané dáta o tom, aké informačné zdroje a vyhľadávacie postupy využívajú magisterský a doktorandský študenti pri vypracovávaní

⁶ DENSCOMBE, Martyn. *The Good Research Guide : For Small-scale Research Projects* [online]. Maidenhead: McGraw-Hill Education, 2014, s. 186. [cit. 2020-08-13]. ISBN: 0-335-26470-0. Dostupné z: <http://ezproxy.muni.cz/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,cookie,uid&db=nlebk&AN=937947&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

⁷ Tamtiež.

⁸ CASE, Daniel. *Looking for Information : A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior* [online]. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2016, s. 241 [cit. 2020-08-13]. ISBN: 9781785609688. Dostupné z: <http://ezproxy.muni.cz/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,cookie,uid&db=nlebk&AN=1427926&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

školských zadaní.⁹ V prípade výskumov informačného správania diplomantov musíme konštatovať, že táto technika bola väčšinou použitá v kombinácii s dotazníkovými šetreniami či inými kvantitatívnymi alebo kvalitatívnymi metódami zberu dát. Výnimku predstavuje kvalitatívny výskum od Daniela Orlu, v rámci ktorého boli realizované face-to-face rozhovory s 13 diplomantmi z rozličných študijných odborov.¹⁰

Scenár rozhovoru

Pri navrhovaní scenára rozhovoru sme sa nechali inšpirovať otázkami z predošlých kvalitatívnych výskumov informačného správania študentov pri vyhľadávaní.¹¹ Teoretickým východiskom týchto štúdií bol Kuhlthauovej „Information Search Process“ (ISP) model, ktorý popisuje vyhľadávanie informácií ako „proces konštrukcie, ktorý zahŕňa celkovú skúsenosť človeka, pocity, ako aj myšlienky a činy.“¹² ISP model pozostáva zo šiestich fáz vyhľadávania: iniciácie, selekcie, explorácie, formulácie, zberu a prezentácie. Podobne ako Moskina, aj my sme sa rozhodli rozčleniť otázky v scenári rozhovoru do viacerých tematických sekcií, ktoré približne odpovedajú jednotlivým fázam Kuhlthauovej modelu.¹³ Najskôr sme sa snažili získať od diplomantov informácie o dôvode výberu a predchádzajúcich skúsenostiach s témou záverečnej práce. Druhá séria otázok bola dedikovaná postupom a stratégiám respondentov pri vyhľadávaní zdrojov pre ich záverečnú prácu. Následne sme si dali za cieľ zistiť, aké konkrétne typy informačných prameňov a dokumentov pri tvorbe svojej práce využili. Štvrtá séria otázok sa týkala kritérií, na základe ktorých respondenti posudzovali relevantnosť a kvalitu vyhľadaných zdrojov. Prostredníctvom predposlednej sady otázok sme sa snažili zistiť, akým prekážkam diplomanti pri vyhľadávaní čelili. Na záver sme diplomantom umožnili zhodnotiť ich vlastnú skúsenosť s vyhľadávaním zdrojov pre záverečnú prácu.

⁹ GEORGE, Carole, Alice BRIGHT, Terry HURLBERT, Erika C. LINKE, Gloriana ST. CLAIR a Joan STEIN. Scholarly Use of Information: Graduate Students' Information Seeking Behaviour. *Information Research: An International Electronic Journal* [online]. 2006, 11(4) [cit. 2020-08-13]. ISSN 13681613. Dostupné z: <http://informationr.net/ir/11-4/paper272.html>

¹⁰ ORLU, Aondoana Daniel. Information Seeking Behaviour of Masters Students: Affective and Behavioural Dimensions. *Library Philosophy* [online]. 2016, 25-79 [cit. 2020-08-28]. ISSN 15220222. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/1795686447?accountid=16531>

¹¹ Konkrétne sa jednalo o výskumy od George a kol. (2006), Moskina (2013) a Orlu (2016).

¹² ORLU, Aondoana Daniel. Information Seeking Behaviour of Masters Students: Affective and Behavioural Dimensions. *Library Philosophy* [online]. 2016, 25-79 [cit. 2020-08-28]. ISSN 15220222. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/1795686447?accountid=16531>

¹³ MOSKINA, Viktorija. Information seeking behaviour of national minorities' secondary school students for scientific research purposes. *IFLA WLIC 2013: Singapore - Future Libraries: Infinite Possibilities* [online]. 2013, 1-11 [cit. 2020-08-28]. Dostupné z: <http://library.ifla.org/id/eprint/69>

Zber a analýza dát

Na konci júla roku 2020 bolo prostredníctvom emailu oslovených 189 študentov, ktorí sa zúčastnili kurzov informačného vzdelávania v „Ústřední knihovne FF MU“. Z celkového počtu osôb, ktoré pozitívne zareagovali na ponuku participácie na našom výskume, sme vybrali 5 diplomantov z rozličných študijných odborov, ktorí boli následne podrobení face-to-face hĺbkovým rozhovorom. Kvôli koronavírusovej pandémie a ďalším prekážkam boli 4 z 5 rozhovorov realizovaných prostredníctvom online komunikačných platforiem Skype a Microsoft Teams. Rozhovory pôvodne zaznamenané v audiovizuálnej či auditívnej forme boli následne prevedené do písomnej podoby. K analýze dát bola využitá voľne dostupná webová aplikácia “QCAmap”. Viacerí členovia tímu sa podieľali na kódovaní prepísaných rozhovorov. Na základe zoskupovania podobných kódov boli identifikované viaceré témy, ktoré reprezentujú rôzne druhy odpovedí respondentov na jednotlivé výskumné otázky.

3. Výsledky

Téma záverečnej práce

Záujem o téma záverečnej práce

Výsledky rozhovorov naznačujú, že iba jedna diplomantka si sama navrhla tému záverečnej práce, zatiaľ čo zvyšní štyria respondenti si vyberali zo zoznamu tém, ktoré vypísali vysokoškolský pedagógovia. Traja z nich ako dôvod svojej voľby uviedli, že nimi zvolené téma ich zo všetkých vypísaných tém zaujalo najviac a mali k nemu najbližší vzťah.

R3: „Protože tohle téma mi bylo z výběru, který jsem měl asi nejbližší ... a vlastně mě zaujalo, takže jsem si říkal, že proč ne.“

Náhodná voľba témy záverečnej práce

R4 ako jediná uviedla, že jej voľba bola skôr náhodná a vyplývala z nedostatku prijateľných alternatívnych možností.

R4: „Upřímně, protože bylo vypsané v seznamu možných témat a já si řekla: „Jo, tak tohle je asi ze všeho nejlepší z těch, co nejsou zabraný.“

Absencia predchádzajúcich skúseností s témou záverečnej práce

Rovnaká diplomantka ako jediná tvrdila, že nemala predchádzajúcu skúsenosť s témou svojej záverečnej práce.

Skúsenosť vďaka absolvovaným predmetom

Dvaja respondenti odpovedali, že aj keď sa o predmete ich záverečnej práce niečo dozvedeli v priebehu vysokoškolského štúdia, tak voľba témy pre nich stále predstavovala veľký krok do neznáma.

R1: *„Tak v minulom semestri som mala zapísaný predmet, ktorý sa volal „predmet xxx“. Tak vlastne okrem toho jedného predmetu, ktorý som mala v prvom semestri ... ani nie. Bola som na zelenej lúke.“*

Praktická skúsenosť

Zvyšní dvaja diplomanti priznali, že mali predchádzajúcu praktickú skúsenosť s problematikou, ktorej sa primárne venovali vo svojich záverečných prácach.

Vyhľadávanie informácií

1. Vyhľadávanie vo voľne dostupných online zdrojoch

Voľne dostupné zdroje informácií pri tvorbe svojej záverečnej práce použili štyria z piatich respondentov. Dvaja z nich sa vyjadrili, že informácie vyhľadávali primárne prostredníctvom voľne prístupných informačných prameňov na internete.

R4 sa vyjadrila: *„Já jsem používala jenom dostupné online zdroje, protože mě licencované vůbec nepomohly.“*

R5: *„Používala jsem hodně volně dostupné online zdroje ... pro mě výhodnější zůstat doma a psát, než jezdit hodinu do Brna a zpátky.“*

Google

R3 a R4 začali vyhľadávanie informácií pre písanie diplomovej práce vo vyhľadávači Google. Dôvod bol nedostatok odborných zdrojov. R3 použil Google ako rozcestník ku zdrojom na odborných weboch. R5 uviedla, že využila internetový vyhľadávač v prípadoch, kedy potrebovala získať informácie o existencii a možnostiach prístupu ku konkrétnym odborným publikáciám.

R5: „... a někdy (respondentka využívala) i Google samotný, když jsem chtěla zjistit, jestli ta knížka vůbec existuje a kde je.“

Google Scholar

Dvaja študenti začali svoje vyhľadávanie odborných publikácií na Google Scholar. R1 sa vyjadrila, že v jej prípade tento webový nástroj spolu s odbornými licencovanými databázami slúžil ako primárny prostriedok pre vyhľadávanie zdrojov pre jej záverečnú prácu.

R1: „Ked' viem, že píšem odbornú prácu, tak automaticky idem vyhľadávať buď v našich zdrojoch alebo Google Scholar.“

Internetové encyklopédie

Jedna študentka použila elektronickú encyklopédiu “Wikipédia” ako rozcestník pre zistenie základných informácií a získanie prehľadu o téme.

Repozitáre záverečných prác

Traja respondenti vyhľadávali v repozitároch vysokoškolských kvalifikačných prác “Thesis.cz” či “Thesis MUNI”. Respondenti objavili v repozitároch záverečné práce, ktoré sa venovali podobnej problematike ako ich diplomové práce. Vo vyhľadaných prácach objavili užitočné zdroje pre svoju prácu.

R4: „... a ještě jsem hodně používala Theses.cz. Z toho jsem vycházela hrozně moc - zde jsem nacházela práce, které se zabývaly podobným tématem.“

Oborové portály

R4 vyhľadávala na oborovom portále “Knihovna.cz” odborné zdroje pre písanie svojej diplomovej práce na knihovnícku tému. Portál umožňuje prehľadávanie katalógov viacerých informačných inštitúcií naraz.

2. Vyhľadávanie v licencovaných online zdrojoch

Podľa výsledkov výskumu použili online licencované odborné zdroje pri písaní záverečnej práce dvaja z piatich respondentov.

Odborné licencované databázy

R1 a R5 vyhľadávali v odborných licencovaných databázach. Prístup k databázam získali prostredníctvom elektronických informačných zdrojov Masarykovej univerzity. R1 vyhľadávala v konkrétnych oborových elektronických databázach (LISS, LIST, IEEE/IET) a vo Web of Science.

R1: *„Keď viem, že píšem odbornú prácu, tak automaticky idem vyhľadávať v našich zdrojoch (EIZ MU).“*

R5 vyhľadávala odborné zdroje pre svoju záverečnú prácu prostredníctvom služby „Discovery“ od EBSCO.

R5: *„... pak (respondentka využila) takový to „masaryčkovské“ vyhledávání různých vědeckých věcí.“*

R4 sa vyjadrila, že jej osobne licencované databázy pri vyhľadávaní informácií pre jej záverečnú prácu vôbec nepomohli.

R4: *„Snažila jsem se chodit na ty naše zdroje, ale tam jsem nic nenašla. Takže to mi moc nepomohlo.“*

3. Vyhľadávanie prostredníctvom služieb knižnice

Knižnica

R5 sa vyjadrila, že pre vyhľadávanie zdrojov pre písanie záverečnej práce využívala služby knižnice Jiřího Mahena.

R5: *„A ještě knihovnu Jiřího Mahena, protože ta byla dostupná a byla otevřená v jednu chvíli víc, než moje domovská „filda“.“*

Katalóg knižnice (OPAC)

Dvaja študenti (R2 a R5) použili pre vyhľadávanie odborných zdrojov knihovnícky katalóg informačnej inštitúcie. R2 použila katalóg knižnice z dôvodu neexistujúcich online zdrojov, pretože písala prácu na staršiu tému. Pre R5 knihovnícky katalóg predstavoval primárny prostriedok vyhľadávania informácií.

R5: „... vlastne základom bolo pre mňa nájsť si cez internet nejakú knižku v knihovni.“

Medziknižničné výpožičné služby (MVS)

R2 kvôli absencii odborných zdrojov v zbierke miestnej informačnej inštitúcie využila medziknižničné výpožičné služby.

R2: „...některé mé zdroje byly dostupný jenom třeba v pražský knihovně, ale to mi pomohla ta meziknihovní výpůjční služba.“

4. Osoby ako informačný zdroj

Vedúci práce

Štyria študenti pri vyhľadávaní informácií využili pomoc svojho vedúceho práce, ktorý im doporučil konkrétne odborné publikácie. Pre R4 bol primárnym zdrojom práve vedúci práce, ktorý jej poradil, na aké konkrétne typy dokumentov sa má pri vyhľadávaní zamerať.

R4: „Při samotném vyhledávání jsem ze začátku nemohla nikde nic najít, tak jsem šla za svým vedoucím práce. Ten mi poradil, že se mám soustředit na různé směrnice, zákony, vyhlášky a takové věci.“

Zamestnanci inštitúcií

Dvaja študenti využili pri vyhľadávaní informácií pre písanie kvalifikačnej práce pomoc zamestnancov informačných inštitúcií.

R3: „Spíše mě odpovídaly na otázky, které jsem na ně měl (ti zaměstnanci) nebo mě přímo odkázali na zdroj, kam se mám podívat, kde bych tu informaci našel.“

Použité informačné zdroje (typy dokumentov)

Respondenti pri opisovaní svojho postupu pri vyhľadávaní uvádzali aj konkrétne druhy dokumentov, ktoré pri tvorbe svojej záverečnej práce použili.

Tlačené knihy

Štyria študenti pri písaní záverečnej práce používali informácie z tlačených kníh. R1 uviedla, že používala knižné publikácie od konkrétnych autorít v obore, z ktorého si vybrala tému svojej záverečnej práce.

R1: *„Vedela som, kto sú hlavné kapacity v tom odbore, takže tam som hľadala priamo zdroje od nich.“*

R2 používala tlačené zdroje kvôli nedostatku online odborných zdrojov.

R2: *“...nemám nič online v podstatě, jenom ty okrajový, co se týkají tématu, takže jsem vlastně chodila do knihovny...”*

Elektronické knihy

R1 použila elektronické knihy, ktoré obdržala od svojho vedúceho práce.

R1: *„Ďalej online digitalizované knihy, ktoré mi poskytol vedúci.“*

Kvalifikačné práce

Traja študenti použili ako zdroje informácií diplomové práce vysokoškolských študentov, ktorí sa zaoberali podobnými témami.

R2: *„Prvně jsem se podívala na diplomové práce ostatních studentů, kteří psali na podobné téma.“*

Odborné weby

Traja študenti čerpali informácie pre svoju záverečnú prácu tiež z webových stránok inštitúcií a autorít. R3 uviedol, že kvôli absencii odbornej literatúry na jeho tému použil voľne dostupné články z odborných webov ako primárne zdroje informácií pre svoju záverečnú prácu.

R3: „Šel jsem na web IIPC, což je mezinárodní organizace, která sdružuje internetové archivy ... pak jsem třeba čerpal ze stránek britského webarchivu, případně něco málo mám i z českého webarchivu a jeho Githubu.“ a „převážně to byly nějaké články, ale které vycházely z nějaké dokumentace nebo praxe, jak věci fungují“

R4 čerpala informace pro svou závěrečnou práci z webových stránek českých informačních institucí.

R4: „Když jsem vyhledávala ty směrnice, tak jsem šla na stránky Národní knihovny, kde to mají pěkně vypsaný a na stránky Moravské zemské knihovny, tam to mají taky dobrý. Tam jsem využila i jejich výroční zprávy.“

Články z odborných periodik

R4 a R5 použili při tvorbě své závěrečné práce články z volně dostupných online oborových periodik. Ako sme už naznačili v predchádzajúcej časti práce, R1 a R5 zase využívali články dostupné v odborných licencovaných databázach.

Vyhľadávacie stratégie

Kľúčové slová a booleovské operátory

Všetci respondenti si uvedomovali význam výberu kľúčových slov danej témy ich práce pri vyhľadávaní, preto sa snažili zadávať do rôznych vyhľadávacích systémov vhodné kľúčové slová.

R4: „Používala jsem klíčová slova. Do různých vyhledávačů jsem psala různá klíčové slova.“

R5 tiež využívala možnosť kľúčové slová obmieňať za synonymné výrazy.

R5: „Využívala jsem klíčový slova i operátory. Snažila jsem se různými způsoby i třeba... Tam jsem měla média, tak jsem se snažila použít i jiná slova, jako třeba sdělovací prostředky nebo masová média, Snažila jsem se k tomu nalézt i příbuzný slova.“

Respondenti boli oboznámení s booleovskými operátormi, ale R4 uviedla, že jej znalosť operátorov pri vyhľadávaní nepomohla.

R4: „Zkoušela jsem to, ale nějak mi to moc nepomohlo.“

R3 nepovažuje použitie operátorov za dôležité.

R4: „*Já si myslím, že jsem je použil tak jednou nebo dvakrát, jestli vůbec, ale umím s nimi pracovat...*”

Je dôležité dodať, že tieto odpovede poukazujú na neznalosť toho, ako vyhľadávače fungujú, a že skryto minimálne jeden operátor AND je používaný zakaždým v takmer akomkoľvek vyhľadávacom rozhraní.

Využitie fazet

R1 pri vyhľadávaní využívala možnosti fazet.

R1: „*V podstate som pri vyhľadávaní si vybrala kategórie v zozname – čo sú tam filtre na boku vo Web of Science, tak som vybrala tie, ktoré majú najviac publikovaných článkov a v nich som vlastne hľadala ten výraz.*”

Stavebné kamene a rastúca perla

Respondenti R1, R2 a R5 použili pri vyhľadávaní stratégiu stavebných kameňov.

R2: „*Využila jsem strategii stavebních kamenů, kde jsem kombinovala klíčová slova.*”

Respondenti R1, R4 a R5 využili vyhľadávaciu stratégiu rastúcej perly.

R1: „*Pri diplomke už to bolo zaujímavejšie, pretože tam som na začiatku nevedela čo má hľadať, takže tam bolo „visualisation“ a „climate change“ a potom sa to rôzne obmieňalo ... pretože, som zistila, že toho je strašne málo. Potom som potrebovala ... zistila som, že je veľa kvantitatívnych výskumov ... a to ja nepotrebujem, takže sa k tomu pridalo ďalšie kľúčové slová ako „users“, „study“ atď. Proste že sa pridávali/odoberali ďalšie kľúčové slova podľa toho, čo vyplýval Google Scholar.*”

R4: „*Dopředu jsem si nic neplánovala, jakou budu mít strategii, ale nejspíš jsem používala rostoucí perlu, protože jsem své dotazy postupně spíše rozšiřovala.*”

Respondenti nášho výskumu si boli vedomí dôležitosti určenia správnych kľúčových slov, využívali synonymné výrazy a stratégiu rastúcej perly a stavebných kameňov. Niektorí respondenti však využitie booleovských operátorov nepovažujú za nápomocné pri vyhľadávaní. Na tomto mieste si môžeme všimnúť paradoxného tvrdenia R4, ktorá tvrdila, že

operátory skúšala, ale vôbec jej nepomohli, avšak zároveň využila stratégiu rastúcej perly, čo sa bez operátorov neobíde, preto doporučujeme knihovníkom zamerať sa na vysvetlenie fungovania vyhľadávacích systémov, predovšetkým vysvetliť skryté využívanie operátora AND a prepojiť booleovské operátory explicitne so stratégiami vyhľadávania.

Kritéria, ktoré diplomanti uplatňujú pri posudzovaní relevantnosti vyhľadaných zdrojov

Autorita autora/informačného zdroju

Až na jednu výnimku všetci respondenti uviedli „autoritu“ ako jedno zo základných kritérií, ktoré uplatňovali pri výbere zdrojov pre ich záverečnú prácu. Pre R2 a R5 bolo dôležité, aby vyhľadané dokumenty mali jasne uvedeného autora. R1 a R4 preferovali také zdroje informácií, ktorých tvorcom bola uznávaná osobnosť z oblasti, na ktorú sa vo svojej záverečnej práci zameriavali.

R4: *„Nejvíc je pro mě nějaká ta autorita. To znamená, že je pod tím podepsaný třeba nějaký uznávaný odborník z oboru.“*

R1 a R4 zároveň uviedli, že pri výbere zdrojov pre ich záverečnú prácu brali ohľad aj na dobrú povest' či prestíž konkrétneho informačného prameňa, v ktorom ich vyhľadali. Obaja uviedli, že pokiaľ sa im daný dokument podarilo vyhľadať v takom informačnom zdroji, ktorý považovali za autoritu, tak nemali najmenší dôvod pochybovať o jeho kvalite.

R1: *„Web of Science je jedna z najväčších citačných databáz. Spolu so Scopusom sú to najväčšie authority, takže verím tomu, že ak sa tam nejaký článok dostane, tak musí vychádzať v recenzovanom a impaktovanom časopise, čo je pre mňa záruka kvality.“*

R4: *„Když jsem měla ty směrnice, tak to jsem vůbec nijak nezpochybovala, protože to bylo na stránkách nějaké autority, takže prostě tomu věřím.“*

Recenzovanosť a impaktovanosť odborného periodika

Ako môžeme vidieť na odpovedi R1, niektorí diplomanti pri hodnotení kvality vyhľadaných zdrojov (článkov) sledovali tiež to, či boli publikované v recenzovaných a impaktovaných odborných periodikách, a nie v predátorských či diletantských časopisoch. Okrem R1 aj R4

uviedla, že vo svojej záverečnej práci použila informácie z takých odborných článkov, ktoré prešli legitímnym recenzným procesom.

R1: „Potom je pre mňa dôležité kde publikovali, lebo to nás učia od prvého ročníka, že existujú predátorské časopisy. No a tam je pre mňa dôležité to, že máš recenzovaný časopis ... aj keď aj predátorský časopis môže tvrdiť, že je recenzovaný. Tým pádom verím Scopusu a Web of Science, že ich časopisy sú overené a majú nejaké to meno vo vedeckej komunite.“

R4: „Ty knihovnícky časopisy, tak tomu človek taky, tak nějak věří, protože to prochází nějakých recenzním řízením.“

Aktuálnosť

Podľa výsledkov výskumu je „aktuálnosť“ po autorite tvorcu či informačného zdroja druhým najčastejšie uvádzaným kritériom, ktoré diplomanti uplatňujú pri hodnotení kvality a výbere zdrojov pre svoju záverečnú prácu. Podľa respondentov 3 a 4 by kvalitná informácia nemala byť príliš stará. R1 ale poukázala na skutočnosť, že niektoré druhy záverečných prác vyžadujú prácu s pôvodnými zdrojmi, ktoré môžu byť staré aj desiatky rokov.

R1: „V prípade aktuálnosti záleží podľa toho čo hľadáš. Aktuálne sú fajn, ale keď sa chceš dostať ku koreňu nejakého konceptu, tak potrebuješ aj pôvodný článok. Ja som citovala článok z roku 1989, lebo to bola tá prvotná štúdia, z ktorej to celé vychádza. Ale v určitých odboroch treba aktuálne, pretože tam sa tie znalosti menia rýchlo.“

Tematická relevantnosť a využiteľnosť

Respondenti 3 a 5 zdôraznili, že pri výbere zdrojov sledovali predovšetkým to, či sa ich obsah tematicky zhodoval s predmetom ich záverečnej práce. R3 dodal, že relevantné pre neho boli také informácie, o ktorých vedel, že ich môže využiť vo svojej práci.

R3: „To kritérium je, aby prakticky odborně odpovídalo tomu zaměření práce. To znamená, že když jsem psal o “téma xxx”, tak nebudu čerpat ze stránek o ... například o “téma yyy” třeba. A z té relevance bych řekl, že vyplývá i praktičnost nebo využiteľnost té informace, aby když tu informaci najdu, tak abych ji dokázal nějakým způsobem zpracovat a využít takovým způsobem, jak já v té práci potřebuji, aby mi byla přínosná.“

Dostupnosť

R4 uviedla, že v jej prípade bola „dostupnosť“ konkrétneho zdroja primárnym kritériom, na základe ktorého sa rozhodovala, či ho využije pri písaní svojej práce.

R4: *„Predevším podle dostupnosti. Já jsem totiž byla ráda, že jsem vůbec něco našla.“*

Zmyslupnosť a ozdrojovanosť

R5 zase ako jediná uviedla, že pri výbere zdrojov brala ohľad na zmyslupnosť a koherentnosť obsahu vyhládaných dokumentov. Rovnaká diplomantka zároveň tvrdila, že pracovala iba s takými publikáciami, ktoré odkazovali na iné odborné zdroje.

R5: *„Měly by tam být odkazy na lidi, od kterých čerpali. Asi by to ještě mělo dávat smysl, aby tam nebyly naházeny jen cizí slova a nic z toho. Mělo by to být nějak inteligentně seřazené a mělo by to mluvit k tomu tématu. o kterém to mluví.“*

Prezerané časti vyhládaných zdrojov

Abstakt/anotácia

Až na jednu výnimku všetci respondenti uviedli, že si prezerali abstrakt či anotáciu vyhládaných dokumentov. R5 zdôraznila, že práve abstrakt jej vo väčšine prípadov poskytol dostatočné informácie o tom, akou problematikou sa vyhládaná publikácia zaoberá. R1 ako jediná uviedla, že už po prezretí abstraktu jej bolo jasné, že vyhládaný zdroj bude môcť využiť pri písaní svojej práce.

R1: *„Mne stačí vidieť abstrakt a vidím, že to pre mňa nie je dôležité. Pre mňa je proste najdôležitejší abstrakt a kľúčové slová – z toho si vyselektujem tie články, ktoré môžu byť potenciálne zaujímavé.“*

Obsah

Respondenti 2 a 4 zhodne uviedli, že popri anotácií/abstrakte sa najskôr dívali na obsah vyhládaného zdroja, vďaka ktorému boli schopní identifikovať konkrétne kapitoly, ktoré mohli potenciálne obsahovať nimi požadované informácie. Rovnako ako v prípade abstraktu, aj prostredníctvom obsahu si R5 overovala, či sú pre ňu vyhládané dokumenty relevantné. R3

uviedol, že obsah a osnova mu pomohli pri vyhľadávani v dokumentácii, ktorá slúžila ako primárny zdroj informácií pre jeho záverečnú prácu.

R5: „*Tím, že jsem si hodně tu literaturu vybírala podle těch katalogů, tak jsem se hodně koukala na obsah. Pak když jsem měla tu knížku v ruce, tak jsem se koukala do toho obsahu, jestli odpovídá tomu, co potřebuji.*“

Kľúčové slová a nadpis

R1 ako jediná neuviedla, že si prezerala obsah vyhľadaných dokumentov. Ako ale môžeme vidieť na jednej z predchádzajúcich citácií, v prípade tejto diplomantky zohrávali dôležitú rolu pri hodnotení relevantnosti vyhľadaných zdrojov kľúčové slová. Rovnaká respondentka navyše uviedla, že na odkaz konkrétneho dokumentu v databáze sa rozhodla kliknúť iba v takom prípade, ak ju uspokojil jeho titul či nadpis.

R1: „*Vo všeobecnosti, keď si robím nejakú rešerš, tak abstrakty, kľúčové slová a nadpis sú pre mňa dôležité. Nadpis je to prvé, podľa čoho sa rozhodnem, či na to kliknem alebo nie.*“

Jednotlivé časti publikácie

Rozhovory tiež odhalili, že diplomanti nemajú tendenciu čítať celý text vyhľadaných zdrojov, ale iba ich konkrétne časti či kapitoly, o ktorých po prezretí abstraktu/anotácie či obsahu usúdili, že obsahujú také informácie, ktoré môžu použiť pri písaní svojej záverečnej práce. Takýmto spôsobom postupovala napríklad R2. R4 si najskôr „zbežne prešla“ obsah dokumentu, aby si následne podrobne prečítala konkrétne kapitoly, o ktorých usúdila, že by mohli obsahovať ňou požadované informácie.

R2: „*Jako určitě jsem se prvně dívala na anotace nebo na obsah a podle toho jsem si přečetla tu určitou část.*“

R4: „*Prostě jsem se podívala na obsah, nějak jsem si to zbežně prošla a řekla si: „Hmm tak tohle bych mohla použít, tohle bych mohla použít“. Pak ty části, co jsem naznala, že bych je mohla použít, tak ty jsem si přečetla celý.*“

Celý text publikácie

R4 a R3 zhodne uviedli, že celý text vyhľadaného zdroja si prečítali iba vtedy, ak neobsahovali príliš veľa strán. U R5 záležalo od témy: aj keď vo väčšine prípadov si prečítala iba konkrétne

časti vyhl'adaných dokumentov, tak publikácie o výchove si prezerala celé. R1 ako jediná diplomantka priznala, že aspoň zo začiatku si prezerala celé texty väčšiny vyhl'adaných publikácií.

R1: „*Ked' som začínala písať, tak som mala tendenciu prechádzať celé tie zdroje. Všetko si prečítať a vedieť, o čom to je.*“

Stratégiu prechádzania celých zdrojov táto diplomantka neskôr oľutovala, pričom postupom času začala uprednostňovať vyhl'adávanie pomocou klávesovej skratky „ctrl+f“ a kľúčových slov. Rovnaký postup pri vyhl'adávaní v texte „dlhých“ dokumentov uplatňoval aj R3.

R3: „*...100 stránkové PDFko, ktoré bylo drobným písmem, tak tam jsem hodně využíval právě to ctrl+f*“

Problémy pri vyhl'adávaní

Z piatich respondentov traja uviedli, že vyhl'adávanie bolo pre nich náročné. R3 uviedol, že vyhl'adávanie pre neho náročné nebolo.

R3: „*Hmm...já si nemyslím, ale já jsem dost zvyklý vyhledávat, takže možná pro někoho by to náročný bylo, ale já jsem s tím byl v pohodě.*“

Neuvedomované problémy

Paradoxom je, že na otázku o problémoch, ten istý respondent odpovedal, že mal problémy nájsť dostatok odborných zdrojov.

R3: „*No právě, protože těch odborných článků je nula nula nic, tak jsem neměl ani jak ty abstrakty využít... bohužel no.*“

Porovnanie týchto dvoch odpovedí nás vedie k záveru, že problémy pri vyhl'adávaní sú u tohto participanta neuvedomelé. Kvalifikačná práca R3 sa zaoberala nástrojmi pre archiváciu webu, kde istotne odborné zdroje existujú, a pokiaľ R3 tvrdí, že žiadne odborné zdroje články nie sú, tak sa bude jednať o problém v neznalosti postupov vyhl'adávania.

Prehl'adávanie a dostupnosť tlačených zdrojov

R2 uviedla, že mala problém pri prehľadávaní tlačенých zdrojov.

R2: „Nevěděla úplně přesnou stranu toho článku, kde se nacházela ta potřebná informace, tak se to vyhledávalo vlastně složitěji, že to zabralo čas to prohledávání toho... vlastně já jsem měla většinu zdrojů články v novinách, takže když přijdeš do té knihovny, tak je to taková tlustá „bichle“, kde jsou vlastně všechny ty noviny, co v ten daný rok vyšly.“

Problematika sa javila tiež dostupnosť tlačенých zdrojov. R2 využila k získaniu tlačeneho zdroja medziknižničnú výpožičnú službu. R5 uviedla, že jej tlačенý zdroj mal dlhodobo vypožičaný vyučujúci.

R5: „Jedna věc byla, že ta knížka o médiích, co jsem potřebovala, byla jen jednou a zrovna jí měl půjčenou dlouhodobě nějaký vyučující. Takže jsem byla hrozně naštvaná, že ani není online a oni si ji takhle „uzurpnou“.“

Pocit nedostatku zdrojov

Najčastejšie vnímaným problémom bol nedostatok zdrojov k téme práce. Štyria respondenti uviedli, že k ich téme bolo náročné nájsť odpovedajúce zdroje. Môžeme sa domnievať, že pocit nedostatku zdrojov môže byť spôsobený nesprávnymi postupmi pri vyhľadávaní. Na druhú stranu je potrebné dodať, že výstupom nášho výskumu je tvrdenie, že respondenti pociťujú nedostatok zdrojov ako hlavný problém pri vyhľadávaní. R1 dodáva k problému nedostatku zdrojov, že problematické pre ňu bolo formulovanie kľúčových slov.

R1: „alebo ich proste neviem nájsť – pre mňa je ťažké formulovať kľúčové slová tak, aby mi vyhodilo najviac relevantného a čo najmenej balastu. Lebo zadám niečo a sú tam napr. z tých 10 alebo 20 štúdií, ktoré ti vyhodí Google Scholar, asi dve relevantné ... a to aj jedna z nich iba tak na 50 %. Je pre mňa ťažké nemať príliš dlhé kľúčové slovo – akože príliš konkrétne, a zároveň tie kľúčové slová poskladať tak, aby to pre mňa vyhodilo čo najviac relevantných zdrojov.“

Príčinu pocitu nedostatku informačných zdrojov u študentov je potrebné preštudovať v nasledujúcich výskumoch.

Problém identity oboru ISK

R1, študentka knihovníctva a informačných vied, poukázala na problém, ktorý súvisí s identitou oboru. Ako študentka knihovníctva si R1 myslí, že nie je vhodné požiadať o pomoc knihovníka.

R1: „*Ja mám hlavne ten pocit, že mi príde, že z môjho odboru je to hanba, keď prídeš za knihovníkom z knihovníctva a povieš mu: neviem správne navrhnúť kľúčové slová. Ale neviem, že čo s tým knižnica môže spraviť ... to je ako môj pocit.*”

Tento postreh považujeme za dôležitý uviesť práve preto, že budúci knihovníci by mali byť tí poslední, ktorí by sa mali báť komunikovať s knihovníkom o svojich problémoch. Doporučujeme knihovníkom, aby uistili študentov knihovníckeho oboru, že sa nemusia obávať požiadať o pomoc.

Lekcie informačného vzdelávania alebo ako by mohla knižnica pomôcť

Navštívené lekcie

Všetci respondenti v našom výskume navštívili nejakú lekcii informačného vzdelávania (ďalej IV) ÚK FF MUNI, čo bolo podmienkou oslovenia daného respondenta. Každý respondent navštívil lekcii zameranú na citovanie. Respondenti 1,2 a 3 sa zúčastnili lekcii zameraných na obhájenie diplomových prác. R1 navštívila tiež lekcii zameranú na pracovný pohovor.

Lekcie ako opakovanie známého

R2 uviedla, že lekcii IV pre ňu bola spôsobom, ako si zopakovať informácie zo štúdia.

R2: *Hmm..jako asi ano, ale náš obor je vlastne dobrej v tom, že nás už na to pripravil, takže to bolo také zopakovanie toho, ale určite tým ľuďom, čo prichádzajú z iných oborů to pomôže více.*

Lekcie o citovaní

R1 by uvítala, že by sa na lekcii IV zameranej na citovanie dozvedela, ako citovať menej bežné informačné zdroje.

R1: „Čo sa týka tých citácií, tak mi to pomohlo hlavne v tom, ako citovať niektoré veci, ktoré necituješ tak bežne, alebo proste nevieš hneď ako to citovať. Ako odcitovať knihu vieš, ale ako odcitovať konferenčný príspevok, ktorý je na Youtube – to je trocha ťažšie.“

R3 považoval lekcii IV iba za nevyhnutnú podmienku pre splnenie štúdijských povinností.

R3: „... tam ta lekce, kterou jsem měl, tak jsem ji nevyužil, byla jen, abych si splnil políčko v předmětu.“

R4 rovnako ako R2 považoval lekcii o citovaní skôr za opakovanie informácií zo štúdia (v oboch prípadoch sa jedná o obor Informačnej vedy a knihovníctva).

R4: „Citování moc ne, protože jsme to mnohokrát probírali už ve škole.“

Z toho nám plynie, že lekcie o citovaní by mohli byť rozdelené na základné a pokročilé. V pokročilých lekciiach by sa knihovníci zamerali na netradičné či špeciálne dokumenty, ktoré nie sú bežne citované alebo ich citovanie je problematické.

Detailnejšie informácie o priebehu lekcii

R4 by tiež uvítala, keby boli dopredu dostupné detailnejšie informácie o priebehu lekcii IV.

R4: „U semináře, jak prezentovat se mi líbil výklad a řekla bych, že mi i pomohl. Nicméně jsem pak byla zděšená z nějaké aktivity, kdy jsme dostali abstrakt a měli za úkol ho odprezentovat. Nejsem ráda, když jsem nucena vystoupit z komfortní zóny. Určitě kdybych dopředu věděla, že tam bude tato aktivita, tak si rozmyslím, jestli vůbec přijdu. Pro mě to byl nátlak, nervy a stres.“

Knižnica prostredníkom

R3 uviedol, že by knižnica mohla pomáhať pri sprostredkovaní kontaktu medzi študentom a inštitúciou, u ktorej píše svoju diplomovú prácu. R1 by rada zvýšila kapacitu lekcii IV zameranej na písanie v programe MS Word. R4 tiež prejavila záujem o účasť na takto zameranej lekcii. R5, respondentka, ktorej chýbala kniha dlhodobo vypožičaná vyučujúcim, by rada mala k takému nedostupnému zdroju možnosť dostať sa online.

R5: „Pomohlo by mi, kdyby bylo více výtisku nebo kdyby to bylo online. Kdybych se mohla dostat vzdáleně k těm publikacím, i když je má někdo dlouhodobě půjčený.“

Vzdelávanie na meta úrovni

R1 a R5 by radi navštívili lekciu IV, ktorá by ich naučila premýšľať o voľbe kľúčových slov. Teda, lekcia by nebola zameraná na to, ako sa vyhľadáva, ale na to, ako o vyhľadávaní premýšľať.

R1: „Pre mňa by bolo zaujímavé, keby mi niekto povedal, že ako o tom treba rozmýšľať - ako skúsiť navrhnúť tie slová. Viem, že je to veľmi zložité, ale keby bol niekto ochotný z knižnice si so mnou sadnúť – ja mu poviem aký mám problém a on mi pomôže nájsť tu cestu k ideálnemu kľúčovému slovu...”

Lekcia nielen miestom vzdelávania

Pre R2 nie sú lekcie IV dôležité iba pre ich obsah, ale je to miesto, kde knihovníci môžu ponúknuť ďalšiu pomoc a študentka vie, že sa na nich môže obrátiť.

R2: „...ale určite si myslím, že treba ta vzdelávací akce jako to, jak si vybrat téma své diplomové práce a najít k němu vhodné zdroje, jakože pomůže dost, že člověk ví, kde má ty zdroje hledat, případně ví, že se může obrátit na knihovníka a ten mu pomůže.”

Reflexia študentov nad svojim postupom vyhľadávania

Posledný okruh otázok sa týkal reflexie respondentov nad ich postupmi pri vyhľadávaní informácií. R2 a R3 uviedli, že by postupovali rovnakým spôsobom. R4 by sa nabudúce viac zamerala na konkrétne miesta, kde má začať svoje vyhľadávanie.

Poznať referenčné zdroje

R4: „No asi bych se v tom tak neplácala. Kdybych věděla, co vím teďka, tak bych cíleně šla po těch svých cestách. Tedy? Musela jsem si přijít na to, že musím na stránky Národní knihovny, že půjdu na stránky knihovny.cz a koukat se do knihovnických časopisů. Ale teda neřekla bych, že jsem přišla na nějakou úžasnou strategii, kterou bych mohla použít třeba při psaní diplomky jiného tématu.”

I keď si R4 myslí, že túto stratégiu by nevyužila, je zrejmé, že tento postup možno vo všeobecnom rámci použiť aj pri inej téme diplomovej práce.

Včasné získanie znalostí a dokumentov

R5 by viac využívala ponúkané lekcie IV a začala svoju prácu písať skôr, a to hlavne z dôvodu, aby mala k dispozícii tlačene zdroje včas.

R6: „Jenom asi kdybych začala aspoň o něco dřív, tak by to nebylo všechno rozpůjčovaný nebo bych se mohla domluvit se svým vedoucím, jestli by mi to nemohl na chvíli půjčit.“

Techniky čítania odborného textu

Ako už bolo spomínané, R1 by zmenila spôsob, akým prechádzala zdroje. Z počiatku mala R1 tendenciu čítať celé informačné zdroje, ale až neskôr začala uplatňovať techniky, ktorými bola schopná lepšie si zistiť, či je daný zdroj pre ňu vhodný.

R1: „Asi by som postupovala trochu inak v tom, že na začiatku – keď som začínala písať, tak som mala tendenciu prechádzať celé tie zdroje. Všetko si prečítať, vedieť o čom to je ... a až v neskoršej fáze som začala robiť to – ok, mala som nejaký zdroj, ktorý má kľúčové slová, ktoré potrebujem a išla som ctrl + f = aha, ten zdroj ho má (kľúčové slovo) asi len 3krát, tak asi mi nepomôže. Tým som stratila veľa času ... keď som si povedala, že tá štúdia je pre mňa relevantná podľa abstraktu, tak tým, že som si povedala, že je relevantná, tak som ju prečítavala celú bez toho, že by som si rýchlo overila, že skutočne je tam to, čo potrebujem.“

Pre knihovníkov organizujúcich lekcie IV by preto bolo vhodné zaradiť lekcie na tému čítanie odborného zdroja, referenčné zdroje pre prvotný rozhľad a zaistiť dostupnosť dlhodobovo vypožičaných tlačených zdrojov.

4. Záver

Výsledky výskumu ukázali, že diplomanti majú tendenciu si voliť takú tému záverečnej práce, ktorá ich zo všetkých vypísaných tém zaujala najviac a mali k nej najbližší vzťah. Ukazuje sa však, že diplomanti si častokrát vyberajú témy, o ktorých majú iba minimálne vedomosti. Nedostatočné znalosti a skúsenosti s problematikou záverečnej práce môžu byť podľa nášho názoru jedným z dôvodov, prečo niektorí diplomanti zlyhávajú v úvodných fázach vyhľadávania a musia sa následne obracať so žiadosťou o pomoc na svojho vedúceho či informačných profesionálov. Z toho dôvodu odporúčame knihovníkom, aby do budúcnosti v

rámci kurzov informačného vzdelávania ešte viac zdôrazňovali výhody návrhu vlastnej témy kvalifikačnej práce, ktorá diplomantov dlhodobo zaujíma a majú k nej pozitívny vzťah.

Diplomanti vyhľadávali informácie pre písanie svojej záverečnej práce predovšetkým v online prostredí. Najčastejšie vyhľadávali vo voľne dostupných online zdrojoch prostredníctvom nástrojov Google, Google Scholar, Theses.cz a online katalógov knižníc. Informácie pre svoju prácu čerpali z webových stránok, voľne dostupných oborových článkov a diplomových prác. Hlavnými dôvodmi pre využitie voľne dostupných online zdrojov bola jednoduchosť a rýchlosť prístupu, prvotná neznalosť alebo neexistencia odborných zdrojov. Licencované online odborné zdroje naplno používala jedna študentka, ktorá mala prehľad o téme jej záverečnej práce. Mala presnú znalosť oborových informačných zdrojov a ich lokácií. Na začiatku procesu vyhľadávania informácií využila väčšina študentov pomoc vedúceho práce, ktorý má prehľad v obore a študenti mu prikladali dôležitú úlohu pri vyhľadávaní relevantných informačných zdrojov. Napriek veľkej populárnosti a používaniu online dostupných zdrojov informácií študenti považovali tlačené odborné zdroje za základ pre tvorbu svojej záverečnej práce. Informačným inštitúciám odporúčame zamerať sa na vzdelávanie v oblasti prvotnej orientácie a efektívneho vyhľadávania informácií v online prostredí, so zameraním na voľne dostupné zdroje informácií.

Pri vyhľadávaní informácií si respondenti uvedomujú dôležitosť výberu správnych kľúčových slov, ktoré dostatočne reflektujú tému ich kvalifikačnej práce. Respondenti sa snažili kľúčové slová obmieňať za synonymné výrazy. Zo stratégií vyhľadávania boli použité stratégie rastúcej perly a stavebných kameňov. Napriek tomu, že tieto stratégie sa neobídu bez booleovských operátorov, niektorí respondenti nepovažujú ich použitie za prínosné. Knihovníkom doporučujeme zamerať sa na vysvetlenie implicitných operátorov (operátor AND) a jeho úlohu vo vyhľadávaní. Predovšetkým považujeme za dôležité explicitne prepojiť teóriu vyhľadávacích stratégií s booleovskými operátormi.

Respondenti najčastejšie uvádzali „autoritu“ informačného zdroja/autora a „aktuálnosť“ ako kritéria, ktoré uplatňovali pri rozhodovaní o tom, či konkrétny vyhľadaný zdroj využijú pri tvorbe ich záverečnej práce. Znamená to, že diplomanti pri posudzovaní relevantnosti a kvality vyhľadaných dokumentov sledovali, či ich autorom je významná osobnosť z určitej oblasti, či boli zverejnené v prestížnych informačných prameňoch a či informácie, ktoré obsahujú, nie sú príliš zastaralé. Diplomanti sa vo väčšine prípadov rozhodli použiť konkrétny vyhľadaný zdroj vo svojej práci po tom, ako si prečítali jeho abstrakt/anotáciu, obsah a konkrétne kapitoly, ktoré

obsahovali nimi požadované informácie. Výsledky výskumu tiež ukázali, že diplomanti majú tendenciu si čítať kompletný text vyhľadaneho dokumentu iba v takom prípade, ak neobsahuje príliš veľa strán.

Výskum poukázal na niekedy neuvedomé problémy pri vyhľadávaní, kedy respondent tvrdí, že vyhľadávanie mu problém nerobí, pritom sám prizná, že o jeho téme je málo zdrojov. Jedná sa o problém, neuvedomovanej priepasti v znalostiach respondenta. Náš výskum odkryl tento problém, ktorý pri kvantitatívnych štúdiách nemusí vyplávať na povrch. Ďalším problémom zmieneným v súvislosti s vyhľadávaním informácií je malá dostupnosť tlačených zdrojov. Knihovníci by mali zaistiť, aby dlhodobo vypožičané knihy boli dostupné aspoň v online verzii. Najväčším problémom respondentov bol pocit nedostatku zdrojov k ich práci. V nasledujúcich štúdiách doporučujeme zamerať sa na príčiny týchto pocitov. Náš výskum ukázal, že sa môže jednať o priepasť v znalostiach, ako vyhľadávať relevantné zdroje, avšak náš výskum má predovšetkým exploratívny charakter, a tvrdenie o nedostatočnej príprave respondentov je potrebné podrobiť ďalšiemu skúmaniu. Výsledky výskumu tiež poukázali na problém spojený s identitou študenta knihovníctva, ktorý sa bojí požiadať o pomoc knihovníka, pretože ako študent oboru má pocit, že by mal mať dostatočné znalosti. V dôsledku toho sa študent zdráha obrátiť na knihovníkov. Doporučujeme knihovníkom, aby uistili študentov knihovníctva, že sú tu pre nich, a že sú poslední, kto by sa mal báť komunikovať s knihovníkmi.

Všetci respondenti nášho výskumu boli zároveň účastníkmi nejakého kurzu informačného vzdelávania ÚK FF MUNI. Z výsledkov vyplýva, že by respondenti uvítali, keby lekcie citovania boli rozdelené na základné a pokročilé. Pokročilé lekcie by sa zamerali na citovanie neštandardných či menej využívaných zdrojov. Ďalej by respondenti uvítali detailnejší popis obsahu kurzov. Knižnica by sa tiež mohla viac angažovať v komunikácii medzi diplomantom a inštitúciou, pre ktorú diplomant píše svoju prácu. Knižnica by sa tak mohla stať prostredníkom a zároveň dozorným orgánom pre proces písania diplomovej práce. Tu je potrebné zdôrazniť, že toto zapojenie by malo byť adekvátne k téme práce. Počítame, že toto prepojenie by bolo vhodné skôr len pre študentov knihovníctva. Niektorá z lekcí informačného vzdelávania by sa tiež mohla zaoberať určitou metafázou vyhľadávania, ktorá by naučila študentov, ako napríklad premýšľať o voľbe kľúčových slov. Na záver tohto okruhu by sme radi zdôraznili, že lekcie informačného vzdelávania nie sú len miestom, kde sa sprostredkováva vzdelávanie, ale aj miestom, kde knihovníci môžu propagovať svoje služby a uistiť študentov o možnostiach ich pomoci aj nad rámec vzdelávacích lekcí.

Respondenti nášho výskumu by sa spätne v procese vyhľadávania viac zamerali na konkrétne miesta, kde začať vyhľadávať, zaistili by si včas tlačené zdroje a zmenili spôsob, akým by prechádzali nájdené zdroje. Knihovníkom preto odporúčame uviesť niektoré lekcie na tému čítania odborného informačného zdroja, na tému referenčných zdrojov pre počiatočný rozhľad a zaistiť dostupnosť dlhodobo vypožičaných tlačенých zdrojov.

Použité zdroje

DENSCOMBE, Martyn. *The Good Research Guide : For Small-scale Research Projects* [online]. Maidenhead: McGraw-Hill Education, 2014, 356 s. [cit. 2020-08-13]. ISBN: 0-335-26470-0. Dostupné z:

<http://ezproxy.muni.cz/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,cookie,uid&db=nlebk&AN=937947&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

CASE, Daniel. *Looking for Information : A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior* [online]. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2016, 507 s. [cit. 2020-08-13]. ISBN 9781785609688. Dostupné z:

<http://ezproxy.muni.cz/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,cookie,uid&db=nlebk&AN=1427926&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

GEORGE, Carole, Alice BRIGHT, Terry HURLBERT, Erika C. LINKE, Gloriana ST. CLAIR a Joan STEIN. Scholarly Use of Information: Graduate Students' Information Seeking Behaviour. *Information Research: An International Electronic Journal* [online]. 2006, 11(4) [cit. 2020-08-13]. ISSN 13681613. Dostupné z: <http://informationr.net/ir/11-4/paper272.html>

FORD, Nigel. *Introduction to Information Behaviour* [online]. London: Facet Publishing, 2015, 262 s. [cit. 2020-06-20]. ISBN 978-1856048507. Dostupné z:

<http://ezproxy.muni.cz/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,cookie,uid&db=nlebk&AN=1560612&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

LACOVIĆ, Darko. Students' information behaviour and the role of academic library. *Libellarium: Journal for the Research of Writing, Books & Cultural Heritage Institutions* [online]. 2014, 7(1), 119-139 [cit. 2020-08-13]. ISSN 18468527. Dostupné z:

<https://doi.org/10.15291/libellarium.v7i1.202>

MOSKINA, Viktorija. Information seeking behaviour of national minorities' secondary school students for scientific research purposes. *IFLA WLIC 2013: Singapore - Future Libraries: Infinite Possibilities* [online]. 2013, 1-11 [cit. 2020-08-28]. Dostupné z:

<http://library.ifla.org/id/eprint/69>

ORLU, Aondoana Daniel. Information Seeking Behaviour of Masters Students: Affective and Behavioural Dimensions. *Library Philosophy* [online]. 2016, 25-79 [cit. 2020-08-28]. ISSN 15220222. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/1795686447?accountid=16531>

WU, Dan, DANG, Wanyu, Daqing HE a Renmin BI. Undergraduate information behaviors in thesis writing: A study using the Information Search Process model. *Journal of Librarianship and Information Science* [online]. 2017, 49(3), 256-268 [cit. 2020-08-28]. ISSN 09610006. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0961000616654960>